

Atf (cite): Delice, Hacı İbrahim (2024). "Güncel Türkçe Sözlük" ile "Kubbealtı Lugatı"nda kelime türleri bilgisinin kullanımı açısından "güzel" kelimesi, *Disiplinler Arası Dil Araştırmaları Dergisi*, 9, 1-12. doi: 10.48147/dada.1525458.

"Güncel Türkçe Sözlük" ile "Kubbealtı Lugatı"nda Kelime Türleri Bilgisinin Kullanımı Açısından "Güzel" Kelimesi

Hacı İbrahim DELİCE¹

"Güncel Türkçe Sözlük" ile "Kubbealtı Lugatı"nda Kelime Türleri Bilgisinin Kullanımı Açısından "Güzel" Kelimesi

Özet

Sözlüklerde maddebaşı yapılan kelimelerin türlerine genelde yer verilmektedir; ancak, kelimelerin tür bilgilerinin verilme şekli, sözlüklerde farklılıklar da gösterebilmektedir. Aynı zamanda, bir kelimenin türü farklı cümlelerde isim, sıfat, zarf vb. tanımlarına uyacak şekilde değişebilmektedir. Kelime türü bilgilerinin sözlüklerde sağlıklı verilebilmesi için maddebaşı olan kelimeye yazılan her anlama, uygun bir tank cümlesi de verilmelidir. Tank cümlesine göre tespit edilen kelime türünün de dilbilgisi ölçütleri çerçevesinde doğru olması beklenmektedir. Ne var ki, Türkçe için pek çok sözlük yazılmış olmasına rağmen bu sözlüklerde oturmaş bir sözlükbilim ilkeleri henüz oluşmamıştır. Bu çalışmada, "güzel" kelimesinin en çok bakıldığı düşünölen ve internet ortamında bireylerin kullanımına sunulan Türk Dil Kurumunun "Güncel Türkçe Sözlüğü" ile Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfının "Kubbealtı Lugatı"nda kelime türleri açısından karşılaştırılması yapılmış ve her iki sözlükteki kelime türü bilgilerinin dilbilgisi ölçütlerine uymadığı düşünölen hususlar ortaya konmuştur. Çalışmanın amacı, sözlükçölük çalışmalarının daha bilimsel bir zemine oturmasına katkıda bulunmak ve mevcut sözlüklerin yeni basımlarında kelime türü bilgisi açısından yanlışlıklarının düzeltilmesine katkı sağlamaktır.

The Word "Güzel" in Terms Of The Use Of Word Types Knowledge in "Kubbealtı Lugatı" with "Güncel Türkçe Sözlük"

Abstract

Dictionaries generally include the types of words that are made at the beginning of the article; however, the way in which the type information of the words is given may differ in dictionaries. At the same time, the type of a word can change in different sentences to fit the definitions of nouns, adjectives, adverbs, etc. in order for the word type information to be given in dictionaries in a healthy way, an appropriate witness sentence should be given for each meaning written in the word that is the head of the article. The type of word determined according to the witness sentence is also expected to be correct within the framework of grammatical criteria. However, although many dictionaries have been written for Turkish, a well-established lexicography principles have not yet been formed in these dictionaries. In this study, the word "güzel" is compared in terms of word types in the "Güncel Türkçe Sözlük" of the Türk Dil Kurumu, which is thought to be the most looked at and made available to individuals on the internet, and the "Kubbealtı Lugatı" of the Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, and the issues that do not comply with the grammatical criteria of the word pronunciation information in both dictionaries are revealed. The aim of the study is to contribute to the establishment of lexicography studies on a more scientific basis and to allow the correction of inaccuracies in new editions of existing dictionaries.

Anahtar Sözcükler: Sözlük, güzel, Güncel Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugatı, sözlükbilim, kelime türleri

Key Words: Dictionary, güzel, Türkçe Sözlük, Kubbealtı Lugatı, lexicography, word types

Makale Türü: İnceleme

Paper Type: Review article

¹ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hdelice@aku.edu.tr, ORCID No: 0009-0004-7868-2854.

1. Güncel Türkçe Sözlük (GTS): Güzel

GTS, *güzel* kelimesini anlamlandırırken bu kelimenin türünü Kubbealtı Lugatı (KL) gibi doğrudan sıfat kabul etmemiştir; çünkü, sıfat isimlerin cümle içinde nitelendirme ve belirtme özelliği kazanmış olmasının gramerdeki adıdır; yeni ve farklı bir anlamı değildir.

GTS, *güzel* kelimesi için on iki anlam tanımlamıştır. Bunlardan 1, 2, 3, 6, 7, 10 ve 11. anlamlar için yazılan kelime türü betimlemesi ve bunlara verilen örnekler birbiriyle uyumludur ve kelime türü belirlemede bir hata görülmemiştir.

Türü *sıfat* şeklinde işaretlenen 5. anlam için örnek verilmemiştir. Örneği verilmeyen bir anlamın sıfat olması mümkün değildir; çünkü, cümlede isim, sıfat ve zarfların anlamları aynıdır; kelimenin türü değişince ona paralel bir şekilde anlamı da değişmez. Nitekim, GTS'de 3. anlamın "*sıfat Beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran.*" (GTS) şeklindeki tanımı için verilen "*Buradan ayrılmak için sana güzel bir fırsat sunuyorum. - Ezgi Özkul*" (GTS) cümlesindeki anlam ile 12. anlamın "*zarf Adamakallı, şiddetli bir biçimde.*" (GTS) şeklindeki tanımı için verilen "*Karıkoca bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler. - Ömer Seyfettin*" (GTS) cümlesindeki anlamlar -her iki sözlükte de farklı farklı yazılmış olsa bile- aynıdır. Anlam ve kullanım aynı olmasına rağmen, 3. anlamda sıfat, 12. anlamda zarf denmiştir. 12. anlamdaki bu yanlışlık, muhtemelen "et-" fiilinin yardımcı fiil sayılmasından kaynaklanmıştır; oysa, bu örnek cümlede "et-" fiili, yardımcı fiil değil; asıl fiildir.

8. anlam için yazılan "*sıfat Pek iyi, doğru.*" (GTS) tanımına verilen "*Dili önemsemen güzel ama dil öğrenme işini biraz hafife alman lazım.*" - Salih Uyan (GTS) cümlesinde *güzel* kelimesi, isim cümlesinin yüklemi olarak kullanılmıştır. Aslında, eksiltilmiş ek-fiil eklendiğinde cümlenin "*Dili önemsemen güzel[dir]; ama, dil öğrenme işini, biraz hafife alman lazım.*" şeklinde olduğu görülecektir; ki, sadece ek-fiil eksiltilmiştir. Dolayısıyla, sıfat görevinde olmadığı çok açıktır. Ayrıca, cümlenin "isim cümlesi" ulamına dâhil olmasını da *güzel* kelimesinin isim görevinde kullanılmış olmasını sağlamaktadır.

9. anlam için yazılan "*isim Hoş görünümlü kız veya kadın.*" (GTS) tanımını örnekleyen "*Güzeller deniz kenarına geldikleri zaman âşıklar da kale burçlarına ve bedenlerine dolarlar. - Asaf Halet Çelebi*" (GTS) cümlesinde isim tespiti yapılan "*güzel*" zamir görevindedir; çünkü, eksiltme yoluyla ismin yerini tutacak şekilde kullanılmıştır. Deniz kenarına gelen ve *güzel* olarak nitelenebilecek özellikleri taşıyan kızlar grubunun ortak ismidir; yani, belirsizlik zamiridir.

12. anlam için yazılan "*zarf Adamakallı, şiddetli bir biçimde.*" (GTS) tanımını tanımlayan "*Karıkoca bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler. - Ömer Seyfettin*" (GTS) örneğinde zarf şeklinde belirtilen *güzel* kelimesi, sıfat görevindedir; çünkü, sıfat tamlamasından oluşan ve isim görevinde kullanılan *bir kavga* öbeğini nitelendirmektedir.

Kubbealtı Sözlüğü'nde altmaddebaşı yapılan *güzel* kelimesinin {-(I)m} eki getirilmesiyle elde edilmiş *güzelim* şekli, GTS'de bağımsız bir maddebaşı yapılmıştır. {- (I)m} eki iyelik işle-

vinden ziyade yapım ekine yakın bir işlevde kullanıldığı için bu şekilde göstermek, doğrudur. *Güzelim* kelimesine burada da iki anlam verilmiştir. Birinci anlam "*ünlem çok sevilen kimseye sevecenlikle yaklaşıldığında kullanılan bir söz:*" şeklindedir ve "*Daha ne olsun be güzelim, ne olsun? Ne istersen aldım, her şeyi yaptım! - Tuğsah Bilge*" (GTS) cümlesi ile örneklendirilmiştir; ki, ünlem tespiti doğru değildir. Burada seslenme bildiren ünlem edatı ile tamlayanın eksiltilmiş olmasından dolayı bir ünlem oluşmuştur; ama, {-(I)m} ekinin işlevi, iyelik bildirmektir ve isim tamlaması oluşturmaktadır. Dolayısıyla, isim görevindedir ve bu maddebaşında verilmemelidir. İkinci anlam "*ünlem değer verilen, sevilen:*" (GTS) şeklinde tanımlanmış ve "*Son yıllarda rant uğruma kurban edilen güzelim yerler arasına hem o çarşı hem balıkthane girdi. - Ayla Kutlu*" (GTS) cümlesi ile örneklendirilmiştir. Bu anlam ile verilen "ünlem" tespiti de doğru değildir; çünkü, hiçbir şekilde seslenme yoktur ve {- (I)m} eki de yapım eki hüviyeti kazanmıştır. Bu hâliyle bağımsız bir maddebaşı olmalıdır; ancak, kelime türü de sıfat olarak belirtilmelidir.

Kubbealtı Sözlüğü'nde altmaddebaşı yapılan *güzel* kelimesinin {-CA} eki getirilmesiyle elde edilmiş *güzelce* kelimesi de GTS'de bağımsız bir maddebaşı yapılmıştır. Bu maddebaşı da iki anlamla verilmiştir. Birinci anlam "*sıfat Güzele yakın, güzel gibi:*" açıklamasıyla verilmiş ve "*Kızı belki anasından biraz güzelce. - Memduh Şevket Esendal*" (GTS) cümlesi ile örneklendirilmiştir; ki, sıfat tespiti doğru değildir; çünkü, bu cümlede isim cümlesinin yüklemine oluşturmaktadır. Bir kelimenin türünün sıfat olabilmesi için sıfat tamlaması içinde ve kendinden sonra gelen bir isme belirtici veya niteleyici olarak bağlanması gerekir. İkinci anlam "*zarf (güze'lce) İyiye, adamakıllı:*" (GTS) şeklinde tanımlanmış ve "*Kadın keçiye sağlamış, çardağın suyunu çekmiş, etrafını güzelce süpürmüştü. - Necati Cumalı*" (GTS) örneği ile tanımlanmıştır; ki, buradaki tespit doğrudur.

2. Birleşik Kelimeler

"Güzel" maddebaşının altında "Birleşik Kelimeler" başlığı altında *güzelavrat otu, güzel duyu, güzel güzel, güzelhatun çiçeği, güzel sanatlar, güzel yazı sanatı, bir güzel, gelişgüzel, camgüzeli, çayırüzeli, denizgüzeli, dünya güzeli, erkek güzeli, kız güzeli, saksı güzeli* yapılarını altmaddebaşı şeklinde yer verilmiştir.

"**güzelavrat otu**" için "*isim, bitki bilimi Patlıcangillerden, atropin denilen zehirli ilacın çıkarıldığı pis kokulu, çok yıllık ve otsu bir bitki; belladonna (Atropa belladonna).*" (GTS) şeklinde tanımlanmıştır. Temel anlamı isim olduğu için tespit isabetlidir; ancak, kelime türünün isim olduğunu tescilleyecek örnek cümle verilmemiştir. Oysa, cümle olmadan isim, fiil ve edat olmak üzere üç tür kelime vardır.

"**güzel duyu**" için "*isim, felsefe ► estetik:*" (GTS) şeklinde tanımlanmış ve "*Başka bir deyişle, kavgaları dövüşleri anlatmasına karşın, Dadaloğlu'nun şiirinde de Karacaoğlan'da olduğu gibi güzel duyu temel ögedir.*" - Adnan Binyazar" (GTS) örnek cümlesi verilmiştir. Örnek cümledeki kullanımı açısından sorun görünmemektedir.

"**güzel güzel**" için iki anlam verilmiştir. Birinci anlam, "*1. zarf Olağan bir durumda, herhangi bir sıkıntıya uğramadan.*" (GTS) tanımlaması, "*İki kardeş güzel güzel oynarken ne oldu ise birdenbire bir ağlama, bir çığlık başladı. - Memduh Şevket Esendal*" (GTS) örnek cümleyle verilmiştir. "Güzel güzel" bir birleşik kelime değil; bir kelime öbeğidir. Tekrar öbeği olarak da örnek cümle içinde zarf görevinde kullanılmıştır. İkinci anlam, örnek cümle verilmeksizin sadece "*2. zarf ► tatlı tatlı.*" (GTS) şeklinde anlam verilmeye çalışılmıştır. Cümle olmadan zarf denilebilecek bir kelime yoktur; çünkü zarf, cümlede var olan başka bir yapının - fiil, fiilimsi, zarf, sıfat, isim- kavramsal sınırını belirlemek için kullanılan kelime anlamına gelmektedir.

"**güzelhatun çiçeği**" için sadece "*isim, bitki bilimi ► nergis zambağı.*" (GTS) şeklinde bir açıklama yapılmıştır; ki, örnek cümle olmadan isim denmiş olması, sözcüğü sözdizimsel değil anlamsal -yani, isim, zamir, sıfat ve zarf türlerinin tamamı yerine- sınıflandırmaya tabi tutmak anlamına gelir.

"**güzel sanatlar**" için "*isim, çokluk Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro vb. insanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlar; sanayiinefise.*" (GTS) şeklinde bir açıklama yapılmıştır; ki, bunun için de örnek cümle verilmemiştir.

"**güzel yazı sanatı**" için "*isim Harflere güzel biçimler vererek yazma sanatı; hüsnühat, kaligrafi.*" (GTS) tanımı yapılmıştır; ki, bunun için de bir örnek cümle yoktur.

"**bir güzel**" için "*zarf ► adamakallı:*" (GTS) açıklaması ile "*En yakınındaki insanları bile tanımayan ön yargılı bir adam olduğumu bir güzel göstermişti bana.*" - Ahmet Ümit" (GTS) örnek cümlesi verilmiştir. Tespit doğrudur.

"**gelişigüzel**" için 3 anlam verilmiştir. 1 ve 2. anlam için belirtilen tür -1. sıfat, 2. zarf- doğrudur. "*zarf Âdet yerini bulsun diye; alelusul.*" (GTS) şeklinde açıklanan 3. anlam için örnek cümle verilmemiştir.

"**camgüzeli**" için "*isim, bitki bilimi, (ca'mgüzeli) Evlerde süs olarak yetiştirilen, pembe, kırmızı çiçekler açan bir tür kana çiçeği (Impatiens sultanı):*" (GTS) açıklaması ve "*Fatma evi terk etmeden önce teneke kutuya dikerek pencere önüne koyduğu camgüzelinin bir sabah sessizce açtığını gördü. - Mustafa Kutlu*" (GTS) örnek cümlesi verilmiştir. Tespitte hata yoktur.

"**çayırüzeli**" için "*isim, bitki bilimi, (çayı'rgüzeli) Buğdaygillerden bir bitki (Eragrostis major).*" (GTS) açıklaması yapılmış örnek cümle yazılmamıştır.

"**denizüzeli**" için "*isim, bitki bilimi, (deni'zgüzeli) ► sariağz.*" (GTS) açıklaması yapılmış; örnek cümle gösterilmemiştir.

"**dünya güzeli**" için "*sıfat, mecaz Çok güzel (kimse).*" (GTS) açıklaması yapılmış; ancak, örnek cümle verilmemiştir. Belirtilen türün dışında bir türde kullanılmayacağı hissi vermektedir; ama, kullanım sıklığı açısından bakılınca belki isim kullanımı daha yaygın çıkabilir. Sözelimi, Google'de yapılan bir aramada ilk sıralarda "*Türkiye'nin ilk dünya güzeli*", "*Dünya*

güzeli belli oldu.", "*Dünya Güzeli'nin oturduğu gölgeye yaklaştı.*" gibi isim kullanımları en başta çıkmaktadır.

"**erkek güzeli**" için "*isim, Çok yakışıklı, hoş görünen erkek:*" (GTS) açıklaması yapılmış "*Bergama'da Güzel Cemal derlerdi dedeme... Erkek güzeliydi hakikaten, bir bakan dönüp bir daha bakardı.*" - *Ahmet Ümit*" (GTS) örnek cümlesi verilmiştir; tespit doğrudur.

"**kız güzeli**" için "*isim, Çok güzel, alımlı kız:*" (GTS) açıklaması yapılmış "*Elif abla da otuzuna yakın, hareli tirşe gözleri çakmak çakmak çakar bir kız güzeli...*" - *Fahri Celâlettin*" (GTS) örnek cümlesi verilmiştir; tespit doğrudur.

"**saksı güzeli**" için "*isim, bitki bilimi, (saksı'güzeli) Dam koruğugillerden, yaprakları etli, çiçekleri başak biçiminde bir süs bitkisi (Cotyledon umbilicus).*" (GTS) açıklaması yapılmış; örnek cümle verilmemiştir.

3. Kubbealtı Lugatı (KL): Güzel

Kubbealtı, güzel kelimesini anlamlandırırken türünü doğrudan sıfat kabul etmiştir ve bu kabulü sıf. kısaltması ile belirtmiştir: "güzel sıf. (< güzel < göz+el)" (KL).

Maddebaşı yapılan bir kelimenin cümle içindeki kullanımını gözardı ederek türünün doğrudan sıfat şeklinde belirtilmiş olması, dilbilgisi açısından büyük bir sorun ortaya çıkarmaktadır; çünkü, sıfat bir "kavram" ismi değil; bir kavram isminin vasfıdır. Bu da dilbilgisinde mutlaka [sıfat / isim - zamir] yapısında kullanılma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Yani, sıfat kesinlikle uydu (Delice, 2017: 15) bir kelime olduğu için sözdiziminde tek başına kullanılamaz ve mutlaka sıfat tamlaması yapısı içinde aranmalıdır.

Nitekim, "sıfat" kelimesi Kubbealtı Lugatı'nda 1. ve 4. anlam olarak şu şekilde tanımlanmıştır: "(صفت) i. (Ar. *vasf* "nitelemek"ten *şifât*) 1. Bir kimse veya şeyin sâhip olduğu nitelik, ona âit olan özellik, hal ve vasıf: Kadın kılığıyla göremediğim işi erkek sıfatıyla görmeli (Ahmed Midhat Efendi). Harb u darb âmil-i terakkî sıfatını gâip ediyor (Cenap Şahâbeddin). Ona ne dememiz, ne sıfat (...) vermemiz lâzım gelir? (Sâmiha Ayverdi). ... 4. dilb. Bir ismi belirten veya niteleyen kelime türü: Yalnız "gül" kelimesinin müştakkâtından ve mürekkebâtından yüzlerce sıfat ve isim vardır (Ahmet Hâşim). (KL). Bilhassa, dilbilgisi terimi anlamıyla verilen 4. anlam ile taban tabana zıtlık oluşturmaktadır; çünkü, bu tanım, sıfatların isim veya zamir görevinde kullanılan başka bir kelimenin belirtme veya nitelemesi söz konusu olmadan cümle içinde var olamayacak bir kelime türü olduğuna zaten işaret etmektedir.

Tüm kelimeler -fiil ve edatlar da dâhil- bir isimlendirme ihtiyacı ile ortaya çıkar ve kelimeleri ortaya çıkaran gerçeklik bağlamına göre de somut ve soyut kavram kelimeleri isim, eylem kelimeleri fiil/eylem ve dil gerçekliğinden kaynaklanan isim ve fiilleri cümle içinde bağdaştıracak kelimeleri de edat terimleriyle karşılanabilmektedir. Bu üç kelime türünün dışındaki sıfat, zarf, yardımcı fiil; pekiştirme edatı, ünlem edatı ve bağlama edatı cümle kurgusu içinde isim, fiil ve edatların değişik dilbilgisi ulamlarını ifade etmektedir. Örneğin, "beğenme

duygusunun dışavurumu'nun ismi olan güzel, cümle içinde Kubbealtının 1. anlamının örneği olan "**Güzel kaşlarının arasında incecik bir çizgi belirmişti** (*Târık Buğra*)" (KL) cümlesinde olduğu gibi kaşın vasfı olarak sıfat tamlaması oluşturduğu için sıfattır; yoksa, bu kelime doğrudan vasıf ismi olması için üretilmiş değildir.

Güzel kelimesini açılmayan 1 ve 2. anlamlar için verilen örneklerdeki kullanım, tanımların en başında yazılan sıf. kısaltmasına uygun olarak verilmiştir.

3. anlam için yazılan "*(Hava için) Açık, sâkin, hoş:*" (KL) tanımı için verilen "*Buğün hava güzel* (*Câhit S. Tarancı*)" (KL) örneği ise kelime bilgisi açısından isimdir. Kelimenin türünü belirtmedeki uyumsuzluk sonradan sözlük yazımı kurallarının dışına çıkılarak madde rakamından hemen sonra değil; de, tanımın en sonunda "♦ i." kısaltmasıyla düzeltilmiştir.

4. anlam için yazılan "*Çekici, câzip kimse [Özellikle genç kız ve kadınlar hakkında kullanılır]:*" (KL) tanımı için verilen "*Güzelsiz yaylaya konup göçülmez* (*Karacaoğlan*). *Bir güzel sevdâsı serimde tüter* (*Pir Sultan Abdal*). *Gördüğün her bir cemâli hüsn-i Yûsuf sanma kim / Çok güzeller vardır ammâ hüsn-i Ken'an bir olur* (*Nüreddin Kalkandelen*)." (KL) örneklerindeki "güzelsiz yaylaya", "bir güzel sevdası" ve "çok güzeller vardır" kullanımlarında kelime türü sıfat değildir; üçünde de zamirdir; ancak, birinci örnekte {-sIz} ekiyle zarfa dönüştürülmüştür. Yani, salt güzel kelimesinin zamir; {-sIz} ekli biçiminin ise zarf olarak değerlendirilmesi uygun olur.

5. anlam için yazılan "*İnsanda hoşça giden bir etki ve estetik duygu uyandıran şeyin niteliği:*" (KL) tanımı için verilen "*Bu nokta insan oğlunun iyiye, güzele olan kabiliyetlerinden başka ne olabilir?* (*Ahmet H. Tanpınar*)." (KL) örneğinde de sıfat betimlemesine uymamaktadır; çünkü, "olan" yüklemsisine bağlanan ve "için" edatını temsil eden {-e} ekiyle zarf konumuna yerleştirilmiş olan bir isimdir. Zaten, isim görevinde kullanıldığı için -işlevi durum bildirme işlevinden farklı olsa da {-(-y)A} ekini üzerine alabilmiştir. Burada da salt "güzel" kelimesinin isim; {-(-y)A} ekli biçiminin ise zarf olarak değerlendirilmesi gerekir.

6. anlam için yazılan "*(İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak) Belli bir çevre içinden aranan niteliklere en uygun olarak seçilen kimse:*" (KL) tanımı için verilen "*Türkiye güzeli.*" "*Plaj güzeli.*" "*Tekirdağ'da her sene karpuz güzeli seçilir.*" (KL) örneğinde tanımın en başında ayrıç içinde "*(İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak)*" denmiş; ama, bu belirsiz bir betimleme olmuştur. Türü, 7. anlamdaki "7. zf." gösterimi gibi "6. i." şeklinde açıkça gösterilmeliydi.

7. anlam için yazılan "*zf. İyi, hoş, âlâ:*" (KL) tanımı için verilen "*Hiç ummadığın yerde / Nâgâh açılır perde / Derman erişir derde / Mevlâ görelim neyler / Neylerse güzel eyler* (*Erzurumlu İbrâhim Hakka'dan*). *Bitmiş veya tam diyebileceğimiz hiçbir eser bu toprağın mâcerâsını bu kadar güzel hulâsa edemez* (*Ahmet H. Tanpınar*). *Hiciv ve methiye karışık bu beyitlerde Türk rûhunun neşesi o kadar güzel gözüküyordu ki!... (Rûşen E. Ünaydın).*" (KL) örneklerinden ilk örnek uygundur; ancak, ikinci ve üçüncü örneklerdeki kullanımı zarf değil; isimdir; çünkü, edat öbeğinden oluşan ve sıfat görevinde kullanılan "bu kadar" ve "o kadar" sıfatları devamında başka bir sığata bağlanamaz. Yani, bir zarf kullanımı söz konusudur; ancak,

"bu kadar güzel" ve "o kadar güzel" sıfat tamlamalarının bütün hâlinde zarf oluşu söz konusudur. Bu sıfat tamlamalarının içinde güzel kelimesinin yeri ise [sıfat / isim veya zamir] diziliminde "isim"dir.

8. anlam için yazılan "*ünl. Pekiyi, pekâlâ, doğru.*" (KL) tanımı için verilen "*Kaçça aldın? - 10 milyon. -Güzel!*" "*Bileti aldın, güzel, güzel ama ya otelde yer bulamazsak.*" (KL) örneklerinin birincisinde geçen "güzel" eksiltili bir cümle durumundadır ve kelime türü olarak ne olduğu ancak cümle tamamlanarak anlaşılabilir. Bu eksiltili cümle de muhtemelen "Güzel, uygun almışsın!" şeklinde tamamlanır. Böyle tamamlandığı düşünülünce pekiştirme edatı görevinde kullanılmış olur. İkinci örnek cümlede yinelemeli olarak iki defa geçmektedir. İkisi de eşdeğerdir ve aynı görevdedir. Her ikisinde de seslenme söz konusu değildir. Burada da eksiltili bir cümle yapısı söz konusudur. Bu eksiltme de "Bu, güzel!" şeklinde tamamlanmaktadır. İsim cümlesinin yüklemi konumunda kullanılmış olduğu için her ikisi de isimdir. Dolayısıyla, ünl. kısaltması ile bu tür kullanımların ünlem olduğu belirtilmiş olmasına rağmen bir seslenme anlamı mevcut olmadığı için bu kullanımlara ünlem denemez. Birinci örnekte "pekiştirme edatı"; ikinci örnekte de eksiltili isim cümlesinin yinelenen yüklemi konumundadır. Yani, her iki kullanımda da ünlem değil; birinde pekiştirme, diğesinde isimdir. Güzel kelimesine ünlem denilebilmesi için "*Güzel ne güzel olmuşsun / Görülmeyi görülmeyi*" (Karacaoğlan) ibaresindeki birinci güzel kelimesinin içerdiği gibi bir seslenme ifade etmesi gerekir.

KL'de güzel kelimesinin değişik kullanımları da maddebaşı yapılmıştır. Bunlardan biri "güzel güzel" tekrar öbeğidir; kelime öbekleri de bir kelime bütünlüğü ile kullanıldığına göre maddebaşı olan kelimenin türü belirtiliyorsa bu tekrar öbeği de zf. kısaltmasıyla belirtilmeliydi.

{-CA} eki almış şekli olan "güzelce" de altmaddebaşı yapılmış ve türü zf. kısaltmasıyla doğru bir şekilde işaretlenmiştir; ama, "*Yerde güzelce bir halı, kenarda, avukatın önünde, geniş ve üzeri deri kâğıtlar, kahverengi zarflarla dolu bir masa duruyordu.*" (Ali, 2016: 168) cümlesi örnek olarak kullanılmış olsaydı aynı anlam için bu kez sf. kısaltması kullanılmış olacaktı. Bu nedenle, sözlükte kelimenin türü belirtilecekse tür olarak tüm kullanımları örneklendirilerek verilmelidir. Ayrıca, {-CA} eki, yaygın kullanımıyla kelime türünü değiştiren veya değiştirmiyorsa pekiştiren bir ektir; bu işleviyle kullanıldığında değil; de, "ak-ça > ak-çe" örneğinde olduğu gibi yapım eki işleviyle kullanıldığında maddebaşı yapılmamalıdır.

{-(I)m} ekini almış şekli olan "güzelim" de altmaddebaşı yapılmış ve iki anlam verilmiştir. Birinci anlamın türü maddebaşı şeklinde sf. kısaltması ve "*(İyelik ekinin kalıplaşmasıyla güzel+i+m):*" açıklamasıyla verilerek "*Pek güzel olan, beğenilip hoşça gitmekte olan, güzel olup sevilen:*" (KL) tanımı yapılmış ve "*Güzelim kıza yazık oldu.*" "*İşte kimse şu güzelim hayvana fiyatını vermemişti (Ömer Seyfeddin). Güzelim bahar rüzgârında ter kokuları (Orhan V. Kanık).*" (KL) cümleleri ile örneklendirilmiştir; ki, tamamen doğrudur. Hatta, {-I)m} ekini iyelik eki olarak değil; de, kelimenin göndergesini değiştirdiği için doğrudan genişletme eki diye vasıflandırmak gerekir. İkinci anlam "*ünl. Beğenilen, sevilen kimselere hitap sözü olarak kullanılır, şekerim.*" (KL) tanımı için verilen "*Güzelim, biraz bakar mısın?*" (KL) örneği ile

verilmiştir. Bu anlam ile verilen "ünlem" tespiti doğru değildir; çünkü, ünlem olan bir kelime değil; isim tamlaması ile kurulan [ey / benim güzelim] ünlem edatı öbeği yapısındaki ünlem ve sonrasında da [benim / güzel-im] isim tamlamasındaki tamlayanın eksiltilmesi nedeniyle isim tamlamasıdır. Dolayısıyla, "güzel" kelimesi burada isim tamlamasının tamlayanı konumunda olduğu için isimdir.

GTS'de "Birleşik Kelimeler" başlığı altında listelenip ayrı ayrı maddebaşı şeklinde sözlüğe işlenen yapılardan sadece "güzel avrat otu", "güzel hatun çiçeği" ve "güzel sanatlar" alınmıştır.

"**güzel avrat otu**" için "*birl. i. Patlıcangillerden, sıcak ve ılık bölgelerde yetişen, mor çiçekli, siyah ve tatlımsı, kiraza benzer bir meyvesi olan, pis kokulu, atropin denen zehiri taşıdığı için tıpta kullanılan otsu bitki. Atropa belladonna.*" (KL) şeklinde tanımlanmıştır. Birl. i. - birleşik isim- kısaltmasıyla verilmiş olması kelime türünün belirtilmediği anlamına gelir; çünkü, kelimenin yapısal oluşumu belirtilmiştir ve doğal olarak birleşik isimdir. Örnek cümle ile tanıklanmamıştır.

"**güzel hatun çiçeği**" için "*birl. i. Soğanla üretilen, iri ve güzel pembe çiçekli bir süs bitkisi, nergis zambağı. Amaryllis belladonna.*" (KL) şeklinde tanımlanmıştır. Kelime türü belirtilmemiştir. Örnek cümle ile tanıklanmamıştır.

"**güzel sanatlar**" için "*birl. i. Resim, heykel, mîmârî, tezhip, hat vb. el sanatlarına ve teşmil yoluyla müzikî, tiyatro, edebiyat gibi sanatlara toplu olarak verilen isim:*" (KL) tanımı yapıldıktan sonra "*I. Bâyezid zamânında medeniyet ve güzel sanatlar çok ilerlediler (Yahyâ Kemal). Bir kıyudan su çekercesine kovanını gönlüne her daldırıpta güzel sanatların bir koldan nasip bulmuş... (Sâmîha Ayverdi).*" (lugatim.com) örnek cümlesi ile tanıklandırılmıştır. Kelime türü belirtilmemiştir.

4. Sonuç

GTS, "güzel" kelimesi için 12 anlam yazmış; bunun 5, 8, 9 ve 12. anlamlarında belirtilen kelime türü hatalı bulunmuştur. KB, 8 anlam yazmış bunun 4, 5, 7 ve 8. anlamlarında belirtilen türlerde hata tespit edilmiştir. Ayrıca, 6. anlamda tür belirtilmeden araç içinde "(İsim tamlamasının ikinci ögesi olarak)" notu düşülmüş; ki, "Bu anlamıyla isimdir." mi, dendiği; en başında yazılan "sıf." kısaltmasına bağlı bir ifade mi olduğu net bir şekilde anlaşılamamaktadır. Tür bilgisi ile ilgili tespit edilen hatalar şöyledir:

Tablo 1. Değerlendirme

GTS	KB
5. sıfat : "Görgü kurallarına uygun olan.	4. sıfat > zarf: Güzensiz yaylaya konup göçülmez (Karacaoğlan)
8. sıfat > isim: "Dili önemsemen güzel ama dil öğrenme işini biraz hafife alman lazım." - Salih Uyan	sıfat > zamir: Bir güzel sevdâsı serimde tüter (Pir Sultan Abdal)
9. isim > zamir: " Güzeller deniz kenarına geldikleri zaman âşıklar da kale burçlarına ve bedenlerine dolarlar." - Asaf Halet Çelebi	sıfat > zamir: Gördüğün her bir cemâli hüsn-i Yûsuf sanma kim / Çok güzeller vardır ammâ hüsn-i Ken'an bir olur (Nûreddin Kalkandelen)
12. zarf > sıfat: "Karıkoca bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler." - Ömer Seyfettin	5. sıfat > zarf: Bu nokta insan oğlunun iyiye, güzele olan kabiliyetlerinden başka ne olabilir? (Ahmet H. Tanpınar)
	7. zarf > isim: Bitmiş veya tam diyebileceğimiz hiçbir eser bu toprağın mâcerâsını bu kadar güzel hulâsa edemez (Ahmet H. Tanpınar)
	sıfat > isim: Hiciv ve methiye karışık bu beyitlerde Türk rûhunun neşesi o kadar güzel gözüküyordu ki!... (Rüşen E. Ünaydın)

Sözlüklerin öğrenciler tarafından kaynak olarak da kullandıkları varsayıldığında yanlış bilgi içermemesi gerekmektedir. "Güzel" kelimesinin bir cümle içinde beş ayrı türde kullanılabileceği kaynaklarda zikredilmiştir:

« "Seninle konuşmak, güzeldi." : isim

"Güzellerde naz çok olur." : zamir

"Ayşe, güzel kızdır." : sıfat

"Oğlum, kardeşinle güzel konuş!" : zarf

"Güzel, nereye gidiyorsun?" : ünlem» (Delice, 2017: 18)

Buna bir de "Güzel, o hâlde biz de bu işten vazgeçeriz: pekiştirme edatı" kullanımı ilave edilince güzel kelimesi için "Güzel kelimesi, cümleye altı değişik tür olarak girme imkânına sahiptir." diyebiliriz.

Kelime türleriyle ilgili ortaya çıkan farklılıklardan biri de güzel kelimesini temelde sıfat kabul edip sonra değişkenliklerinin belirtilmesi hususudur. KL bu şekilde altı anlamı sıfat baş-

lığı altında listeler; ancak, 4. anlamdaki kelime türünün belirtmesi için uyulan yöntem dışına çıkılarak "♦ i." düzeltilmesi ile isim olduğunu belirtir. GTS, her anlam için tek tek tür belirtmesi yapar; ki, doğrusu budur. Hiçbir kelime sıfat olarak ortaya çıkmaz; kelimelerin var oluşları bir adlandırma ile izah edilebilir. Yani, her kelime doğuşu itibarıyla isimdir; ancak, kullanımı itibarıyla çeşitlenebilir. Sonuçta, güzel kelimesi, "onaylanmış beğenme" ismidir. Bu hâliyle kendi veriliş anlamıyla isim diziselliği dışında zamir, sıfat ve zarf olarak da kullanılabilir. Öz anlamından boşanması sonrasında da ünlem ve pekiştireç dizisinin bir üyesi de olabilir.

Ortaya çıkan başka bir husus, bazı açıklamalar için örnek cümle kullanılmamasıdır. Bu konuda KL daha tutarlı görünmektedir; çünkü, tüm anlamlar için örnek verilirken "birleşik isimler" için -"güzel sanatlar" hariç- örnek kullanılmamıştır. GTS'de ise 5. anlam için örnek kullanılmamış; "birleşik kelimeler" için ise *güzelavrat otu*, *güzelhatun çiçeği*, *güzel sanatlar*, *güzel yazı sanatı*, *gelişigüzel*, *çayırüzeli*, *denizüzeli*, *dünya güzeli*, *saksı güzeli* yapıları örneklendirilmemiştir. KL, bunları örneklendirmemiştir; ancak, tür adı vermediği için sıkıntı oluşturmamaktadır. GTS, tür adı verdiği hâlde örneklendirmemiştir. Bir sözcüğün türü cümle içinde belirlenir.

Makalenin amacının dışında olmasına rağmen her iki sözlük için de bahsedilebilecek olan "birleşik kelime" terimiyle adlandırılan kelimelerin yazımında ortaya çıkan farklılıklardır. *Güzelavratotu*, *güzelhatunçiçeği* ve *güzel sanatlar* her iki sözlükte de ortaktır ve yazılışları farklıdır. GTS, bunları *güzelavrat otu*, *güzelhatun çiçeği* ve *güzel sanatlar* şeklinde yazarken; KL, *güzel avrat otu*, *güzel hatuh çiçeği* ve *güzel sanatlar* şeklinde yazar. İki sözlüğün de uzlaştığı sadece güzel sanatlardır. Oysa, bu yapılar "birleşik" kelimesinin uygun görülmesinin sebebi zaten birleşenlerin bir kavram için bir araya gelmiş olduğunu ifade etmektir. Yani, tüm birleşik kelimeler bitişik yazılmalı ve bu şekildeki bitişik yazımlarıyla "dilbilgisi kategorisi" oluşturacak anlamıyla kelime öbeği yapılarından ayrılması sağlanmalıdır.

Netice itibarıyla sözlük her aşamada dilbilgisi ile uyumlu ve tutarlı olmalıdır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

"Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir."

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

"Makale tek yazarlıdır."

Destek Beyanı

"Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir."

Çıkar Beyanı

"Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur."

Kaynaklar

Ali, S. (2016). *Kuyucaklı Yusuf Bütün Yapıtları Roman*. Tunç, A. (Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 72. Baskı.

Ayverdi, İ. (KL). *güzel. Kubbealtı Lugatı*. 25.06.2024: lugatim.com/s/sifat.

Delice, H. İ. (2017). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Asitan Yayınları.

TDK. (GTS). *güzel. Güncel Türkçe Sözlük*. 25.06.2024: sozluk.gov.tr.

Extended Summary

In this article, the word "güzel" and the uses of this word, which are considered as compound words, in the "Current Turkish Dictionary" of the Turkish Language Association and the "Kubbealtı Lugatı" of the Kubbealtı Academy Culture and Art Foundation, were examined comparatively in terms of word type knowledge.

First of all, in the "Current Turkish Dictionary" of the Turkish Language Association, the word "güzel" and the word "güzel" and the compound structures created with this word were questioned in terms of word types and the issues that were thought to be deficient or inaccurate were stated. Afterwards, the word "güzel" and the combined structures created with this word in the "Kubbealtı Lugatı" of the Kubbealtı Academy Culture and Art Foundation were evaluated and the issues that were thought to be deficient or inaccurate were revealed. After these determinations, the word "güzel" in both dictionaries and the word type markings in the compound structures formed with this word were compared with the word type information. After the comparison, four in the "Current Turkish Dictionary" of the Turkish Language Association; Deficiencies and errors were detected in three items in the "Kubbealtı Dictionary" of the Kubbealtı Academy Culture and Art Foundation.

It has been observed that the problematic issues identified are mostly due to the fact that they are not evaluated within the integrity of syntax structures. In addition, it has been observed that word type specification is made from time to time without giving example sentences.

All words, including verbs and prepositions, arise with the need for a naming, and according to the context of the reality that gives rise to the words, concrete and abstract concept words are called nouns, action words are verbs/actions, and words that will associate nouns and verbs arising from the reality of language in sentences are called prepositions. Adjectives other than these three types of words are adverbs; auxiliary; The reinforcement preposition, the exclamation preposition and the binding preposition express different grammatical expressions of nouns, verbs and prepositions in sentence construction. For example, "güzel", which is the noun of "the expression of the feeling of liking", is an adjective because it forms an adjective phrase as an attribute of the eyebrow, as in the sentence "Güzel kaşlarının arasında incecik bir çizgi belirmişti. (Tânk Buğra)", which is the example given by Kubbealtı Lugatı for the 1st meaning in the sentence; otherwise, this word is not directly produced to be a qualification noun.

However, when it comes to word type, the words that are produced as concept names and evaluated in three groups as nouns, verbs and prepositions when classified with their differences in terms of words without sentences, when classified in terms of word type information, when the use of the word in the syntax structure is taken as a basis, it reaches a variety that can be listed under ten different headings:

Hacı İbrahim DELİCE

noun, adjective, adverb, pronoun, main verb, auxiliary verb, preposition, exclamation, conjunction and reinforcer.

The word beautiful, chosen as an example, takes on usage forms that can be referred to by various names within syntax structures. It is the noun, as in the sentence "Seninle konuşmak, güzeldi." It is a pronoun as in the sentence "Güzellerde naz çok olur." It is an adjective, as in the sentence "Ayşe, güzel kızdır." It is an adverb, as in the sentence "Oğlum, kardeşinle güzel konuş!" It is an exclamation, as in the sentence "Güzel, nereye gidiyorsun?" It is reinforcer, as in the sentence "Güzel, o hâlde biz de bu işten vazgeçeriz." In this way, it is seen that beauty, which is a concept name, is used in the form of six different types of words. Both dictionaries did not include the use of the word beautiful as reinforcer and pronoun.

As a result, the fact that errors and deficiencies have been detected in terms of word types in the two most widely used dictionaries of the Turkish language, it has been concluded that there is no lexicography tradition and that there is no consensus on the knowledge of word types. It was recommended that students should also be meticulous about the grammar of the dictionaries they apply to in order to check their vocabulary types and knowledge and to reach the correct information on this subject.